

SPARTA KADINININ EĞİTİMİ VE SOSYAL HAYATTAKİ ROLÜ

Sparta Women's Education and Role in Social Life

Rahim KIZGUT*

ÖZ: Eğitim tüm gelişmiş ya da kurumsallaşmış toplumlarda olduğu gibi Antik Yunan Medeniyeti ve bu medeniyetin önemli bir temsilcisi olan Sparta toplumu için de oldukça önemlidir. Kadınların Sparta toplumundaki varoluş gayeleri geleceğin anneleri olmak ve askeri bir karakter taşıyan Sparta Devleti için iyi birer vatandaş yetiştirmek olarak görülmüştür. Bu beklentiyi yerine getirmek için de her ne kadar erkeklerle eşit düzeyde olmasa da içinde farklı kategorilerin olduğu hem fiziksel hem de zihinsel bir eğitime tabi tutuldukları görülmektedir. Okuma-yazma bilen, müzikle ilgilenen, dans eden, beden eğitimi alan, binicilik, dokumacılık gibi yetenekleri olan, içinde güreşin de olduğu fiziksel rekabet gerektiren yarışmalarda boy gösteren "Sparta Kadını" bu özellikleri ile dikkat çekici bir konumda olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Sparta Kadını, Okuma-Yazma, Müzik, Dans, Binicilik, Dokumacılık, Güreş

ABSTRACT: As in all developed or institutionalised societies, education is very important for Ancient Greek Civilisation and Spartan Society, which is an important representative of this civilisation. The purpose of women's existence in Spartan society was seen as being the mothers of the future and raising good citizens for the Spartan State, which had a military character. In order to fulfil this expectation, it is seen that they were subjected to both physical and mental education, including different categories, although not at the same level as men. The "Spartan Woman", who knew how to read and write, was interested in music, received physical education, had skills such as horse riding and weaving, and participated in competitions requiring physical competition, including wrestling, was in a remarkable position with these characteristics.

Keywords: Education, Spartan Woman, Literacy, Music, Dance, Horse Riding, Weaving, Wrestling

* Dr., Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Giresun, rahim.kizgut@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8898-1859

Cite as / Atf: KIZGUT, R. (2024). Sparta Kadınının Eğitimi ve Sosyal Hayattaki Rolü. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 14(28), 79-100. <https://doi.org/10.33207/trkede.1416364>

Yayın Tarihi	31 Temmuz 2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır.
Date of Publication	31 July 2024
Reviewers	A Internal (Editor board member) Content review: Two External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes
Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Giriş

Modern dünyada okul eğitimi zorunludur. Müfredat, öğrencilerin, öğretmenlerin ve ders kitaplarının incelenmesi yoluyla etkinliğini doğrulayan devlet yetkilileri tarafından belirlenir. Antik Çağ'da ise çocuklarının yetiştirilmesinden genellikle yalnızca ebeveynler sorumluydu. Atina'da küçük de olsa bir dış denetim vardı. Bir erkek çocuğun gelişimi babasının akrabaları tarafından her aşamada yakından incelenirdi (Pomeroy, 1996: 141-2.) Buna karşılık, kız çocuklarının yetiştirilmesinde dış denetim yoktu. Çünkü mütevazı, iyi yetiştirilmiş bir genç kadın halkın gözünden saklanırdı. Evde annesi ve evdeki diğer kadınlarla birlikte bir kız çocuğu, yetişkin olarak edinmesi gereken becerileri kazanırdı. Uzun elbiseler giyerek, oyuncak bebekler ve küçük hayvanlarla oynayarak bakıcı olmayı ve ev işlerini yapmayı öğrenirdi (Pomeroy, 2002: 3).

Sparta'da ise devlet hem erkek hem de kız çocukları için çocukluktan itibaren bir eğitim programı öngörmüştür. Spartalı erkek çocuklar yedi yaşından itibaren "agoge" (erkek çocuk eğitim programı) olarak bilinen, yorucu, devlet tarafından organize edilen eğitim sistemine başlamak üzere ebeveyn evini temelli olarak terk ederken, Spartalı kızlar diğer Yunan devletlerindeki benzerleri gibi evlenene kadar ebeveynleriyle birlikte ikamet etmiştir. Diğer Yunan devletlerindeki kızlardan farklı olarak, Spartalı kızlara bir tür halk eğitimi verilmiştir. Spartalı kızlar dokumacılık ve firincılık gibi eğitimlerden başka bedeni eğitimi temel alan ve geleneksel bir önemi olan koşu yarışlarına katılmış, kutsal alanlarda icra ettikleri dans eğitimine tabi tutulmuşlardır (Cartledge, 1981: 90).

Spartalılar pedagojik görevlerin çoğunu kendileri üstlenmişlerdir. Ancak gençlere eğitim vermeleri için yabancı eğitimcileri davet ettikleri de bilinmektedir. Söz gelimi müzikal eğitim için gelen şairler göze çarpmaktadır. Müzik ilk olarak Terpandros'un yönetiminde Sparta'da örgütlenmiştir. İkinci örgütlenmesinden ise MÖ VII. yüzyıl müzisyen ve şairlerinden Gortynli Thaletas (Smith, 1848 "Thaletas"), yine aynı dönemde yaşayan Paeon bestecisi ve lirik şair Kytheralı Xenodamos (Smith, 1848 "Thaletas"), Aşağı İtalya'daki Locri Epizephyrri'den gelen, Paeon bestecisi olarak bahsedilen bir müzisyen ve lirik şair olan Locrili Xenocritos (Smith, 1848, "Xeno'critos"), epik ve lirik bir şair olup aynı zamanda müzisyen olan MÖ 675-644 yılları arasında yaşamış Kolophonlu Polymnestos (Peck, 1898: "Polymnestus") ve çaldığı enstrüman flüt olan ve yaklaşık MÖ 580 yıllarında yaşamış müzisyen ve şair Argoslu Sacadas'ın (Peck, 1898 "Musica") sorumlu olduğu söylenir. Çünkü Lakedaimonia'daki Gymnopaidiai festivali ile Arcadia'daki Apodeixeis ve Argos'taki

Endymatia adlı festivaller onların önerisiyle başlatılmıştır. (Ps. Plut., *De Musica* 9). Burada adı geçen kişiler Tyrtaeus ve Alkman gibi şairler kadar bilinen kişilerdir. Ayrıca hem müzisyen hem de şair oldukları için bu iki şairden daha meziyetli görülmüşler; eserleri onların yetenek ve hatta deha dolu olduklarını göstermiştir (Marrou, 1956:39).

Arkaik Dönem Yunanistanı'nda en çok saygı duyulan kişiler öğretmenler ve şairlerdi. Bu noktada Spartalı yetkililerin eğitimin değerli olduğu idrak ettikleri sonucuna varmak mümkündür. Klasik Sparta'nın eğitim sisteminin en azından çağdaşları için muhtemelen en şaşırtıcı yönü, kızların erkek kardeşleri ve kuzenleriyle eğitim görmesi ve benzer yarışmalarda yarışmasıydı. Bir "biduoi" listesinde Dionysos'un kızlarına yapılan küçük bir atıf ve Pausanias'ın onların koştuğu bir ritüel yarışa yaptığı gönderme (Paus., *Per. Hell.*, VIII.23.1) bu konuda da geçmişin geleneklerinin hâlâ dikkatle sürdürüldüğünü göstermektedir. Açıkça görüldüğü üzere "biduoiler" genç erkekler için olduğu kadar kızlar için de yarışmalar düzenlemekteydi. Bu da kızların "epheboi" kadar "agogenin" bir üyesi olarak görüldüğünü göstermektedir. "Agoge"nin kadın versiyonunun örgütsel çerçevesi hakkında herhangi bir tahminde bulunulmasını sağlayacak hiçbir şey günümüze ulaşmamıştır. Bu eksikliğe rağmen, Spartalı kızların "agoge" tarihinin her aşamasında bir dereceye kadar "epheboi"yi yansıtan bir eğitim aldıkları varsayılabilir (Kennell, 1995: 46).

Arkaik dönemden itibaren Sparta'daki kızlar, tıpkı erkeklerin devletin ihtiyaç duyduğu türden askerler olmak üzere eğitime tabi tutulmalarında olduğu gibi benzer şekilde devletin ve toplumun olmasını istediği nitelikleri taşıyan anneler olabilmeleri için yetiştirilirdi. Erkeklerin programı kızlarınkinden çok daha zorluydu. Genç erkekler hayatta kalma tekniklerini ve "hoplitai" olarak ihtiyaç duyacakları becerileri öğrenmek için evden ayrılırlardı. Eğitim programları tam zamanlı ve rekabetçiydi. Sık sık kendilerinden büyük genç erkekler ve bu amaçla atanmış yetişkin yetkililer tarafından sınava tabi tutuluyorlardı (Xen., *Lak. Pol.*, I.4-5). Spartalı kızlar için tasarlanan eğitim sisteminin amacı en iyi hoplitleri ve hoplit annelerini dünyaya getirmesi beklenen annelerin yetiştirilmesidir. Tüm kızların standart bir anne olması beklendiğinden aile içindeki eğitim anlayışı tek tip idi (Ducat, 2009: 57). Bu hedefin, erkeklere dayatılan tam zamanlı uygulamayı gerektirmediği açıktı. Kızlar evde anneleriyle birlikte yaşıyorlardı. Böylece erkek çocuklardan esirgenen mahremiyet ve boş zamanın tadını çıkarıyorlardı. Bu durum, onların diğer Yunan kadınlarına kıyasla daha rahat olduklarını göstermektedir (Pomeroy, 2002: 4).

Yukarıda bahsi geçen ön veriler ışığında, bu çalışmayı ele almamızdaki temel motivasyonu, askeri bir devlet olan ve erkek egemen bir topluma sahip olan Sparta'daki kadınların, eğitimde ve sosyal yaşamda hangi noktada oldukları, hangi haklardan yararlandıkları, hangi alanlarda nasıl bir eğitime tabi tutuldukları ve Atina'daki hemeinslerine kıyasla ne durumda oldukları hususunda, antik ve modern kaynakların rehberliğinde yapılacak bir değerlendirme düşüncesi oluşturmaktadır.

1. Okur-Yazarlık

Genel olarak Yunanistan'da ve özel olarak Sparta'da okuryazarlığın boyutu çok tartışılmıştır. Sparta'da okuryazarlığın küçük bir elit kesimle sınırlı olduğu ve okuma yazma bilmemenin sıradan bir vatandaşın yönetime katılmasını engellemediği genel olarak kabul edilmektedir (Cartledge, 1978: 31-3). MÖ VII. yüzyılın sonlarında epigrafik kayıtlara göre okuma-yazma bildiği düşünülen sadece bir düzine Spartalı kadının adının geçtiğini buna karşın erkeklerde ise bu sayının yüz civarında olduğunu belirtilmektedir (Cartledge, 1981: 93).

Ancak, bu cinsiyet oranı, kadınların ve erkeklerin okuryazarlık seviyelerinin doğrudan bir kanıtı olmayıp daha ziyade erkeklerin anılmaya değer görülen daha fazla eylemde buldukları ve en azından MÖ V. yüzyılın sonuna kadar, genellikle yazıtlar için ödeme yapmak üzere daha fazla paraya sahip oldukları gerçeğinin bir yansımasıdır. Örneğin, atletizm zaferleri önemli sayıda yazıt üretmiştir. Ancak MÖ IV. yüzyıla kadar hiçbir kadın at yarışlarında zafer kazanmamıştır (Pomeroy, 2002: 5). Ancak, okuryazar Spartalılar arasındaki cinsiyet oranının Yunan dünyasının başka yerlerinde olduğu gibi çarpık olduğunu varsaymak için hiçbir neden yoktur. Atina gibi demokratik bir şehirde, erkeklerin okuma yazma öğrenmesi için güçlü teşvikler vardı (Harvey, 1966: 623-4). Kadınlarda ise bu durumdan bahsetmek mümkün değildi. Çünkü Atina'da kadınların yönetime katılmaları bazı istisnalar dışında onların okuryazar olmalarını çok da gerekli kılmamıştır. Buna karşılık Sparta'da erkek çocukların eğitimi askeri becerilerin geliştirilmesine ayrılmış, liberal sanatlara çok az zaman kalmıştır. Kızlar ise anneleri ve yaşlı kadınlarla vakit geçirirdi. Dahası, Atinalı hemeinslerinden çok daha geç bir yaşta, 18 yaşında evlendikleri için eğitimlerine ayıracak modern toplumdaki çoğu genç kızın sahip olduğu kadar uzun yılları vardı. Okuma ve yazmanın yanı sıra "mousike"nin diğer yönlerini (müzik, dans, şiir) de böyle tamamen kadınlardan oluşan bir ortamda öğrenmiş olabilirlerdi (Pomeroy, 1994: 270). Elbette, Alkman gibi şairlerin genç kızlardan oluşan korolara ders vermekle görevlendirildiği günlerde, şairlerin öğretici rolü ön plana çıkmıştır. Şiirlerin kopyaları

muhtemelen devlet arşivlerinde ya da özel arşivlerde korunmuş olsa da sözlü gelenek güçlüydü. Kuşkusuz kızlar çoğu bilgiyi hafızalarına kaydediyor ve yazmıyorlardı. Çünkü hem okuma yazma ile ilgilenip hem de şarkı söyleyip dans etmeye aynı anda zaman ayırmamışlardı. Alkman'ınki gibi şiirleri festivallerde tekrarlayarak birbirini izleyen Spartalı nesiller hem bu şiirlerin içeriklerini (mitoloji, din, kur yapma ve görgü kuralları dâhil) hem de "mousike"yi öğrendiler. Bu faaliyetlerin tekrarı sayesinde devletin ebeveynleri gibi düşünen ve davranan çocuklar yaratma politikasına katkı sağlıyordu. Böylece Sparta toplumu muhafazakâr ve geleneklerinin bilincinde kalmıştır (Pomeroy, 2002: 5-6). Devletin eğitim hedefleri ve kızların müfredatı, Alkman'ın Spartalı genç kızlardan oluşan korolar için yazdığı şarkı sözlerine yansımıştır. Antik dönemden bu yana, Alkman ile ilgili kaynaklar çelişkilidir. Hayatı farklı tarihlendirilmiş, kökeni sorgulanmıştır. Sparta'da nasıl bir rol oynadığı hâlâ belirsizdir. Onun şiirleri sadece koro lirığının bilinen en eski örneğini oluşturmakla kalmayıp, MÖ VII. yüzyılda Sparta kimliğinin oluşmasında da etkili olmuştur. Alkman'ın şiiri arkaik aristokratik toplumun değerler sistemine uygun görünmektedir. Calame'nin antropolojik çalışması, Partheneion'da anlatılan törenin yalnızca dini bir festival değil aynı zamanda bir geçiş ayını, çocukluktan yetişkinliğe geçiş olduğu sonucuna varmaktadır. Arkaik sosyal sistemde oluşturulan kadın korosu, genç kızları toplumdaki önceden belirlenmiş rollerine hazırlamayı amaçlıyordu (Plut., Lyk., XIV.4,19,21). Daha önce de belirttiğimiz gibi Sparta, kızların eğitiminin kamu otoritesi tarafından öngörüldüğü ve desteklendiği tek şehirdi. Kızların kültürel seviyesi, askeri eğitime bu kadar çok önem vermek zorunda kaldıkları için erkeklerden daha üstün olabilirdi. Her iki cinsiyetin eğitiminin yoğunluğu Yunan dünyasının geri kalanında benzersizdir. Rekabetçilik, fiziksel programın olduğu kadar kültürel müfredatın da bir parçasıydı. Alkman, hem bireysel olarak hem de koro şeklinde rekabeti vurgulayan performanslar sergilemeleri için bakireleri eğitmek üzere işe alınmıştır. Onun şiirlerinde yarışmalara yaptığı atıflar bulunuyordu (Pomeroy, 2002: 8). Erken Klasik Dönem'de bazı kadınlar okuma becerisine sahiplerdi. I. Leonidas'ın karısı ve I. Kleomens'in tek çocuğu olan Sparta Kraliçesi Gorgo hakkındaki bir anekdot, onun okumayı bildiğini göstermektedir. Sürgünde olan Demaratos Sparta'ya gizli bir mesaj gönderip bu mesajı tahta bir tablete yazıp üzerini balmumuyla kapattığında, Gorgo alicılara balmumunu kazıyıp mesajı okumalarını söylemiştir (Hdt., Hist., VII.239). Gorgo'nun mesajı ortaya çıkarıldığında kendisinin okuduğu bildirilmese de böyle bir tablete yazı olabileceğini fark etmiştir. Dengesi ve erken gelişmişliğiyle ilgili diğer hikâyeler de muhtemelen okuyabildiğine işaret etmektedir (Pomeroy, 2002: 8). Bu becerisini resmi bir eğitimle değil,

hoşgörülü babasının huzurunda sessizce dinleyerek ya da daha büyük olasılıkla (atılganlığı ve özgüveni hakkında anlatılanlara bakılırsa) şairlerin, diplomatların, bürokratların ve diğer okur-yazar kişilerin başvurduğu metinler hakkında ısrarla sorular sorarak edinmiş olmalıdır. Spartalı annelerin oğullarına cesur olmaları için mektuplar gönderdiğine dair anekdotlar da okuryazarlığın kadınlar arasında bilinmeyen bir şey olmadığını göstermektedir (Plut., Alex., XXXIX. 4-5).

Anekdotlar her ne kadar tarihlendirilememiş ya da tam olarak kaynakları doğrulanamamış olsa da, annelerin askerlik yapan oğullarından uzun süreler ayrı kaldıkları düşünüldüğünde, mektuplarla iletişim kurdukları fikri akla uzak değildir. Kadınlar tarafından dışı ilahlara ithaf edilen ve ithaf edenin adını taşıyan adaklar MÖ VII. yüzyılın sonlarında başlar. Bu tarih Yunan dünyasında alfabenin yayılması ve kullanılmasıyla tutarlıdır. Bununla birlikte, ithafları içeren yazıtlar, ithaf edenlerin kendileri tarafından değil de zanaatkârlar tarafından yazılmış olmaları muhtemel olduğundan okuryazarlığın tartışılmaz kanıtlarını oluşturmazlar. Yine de, tek tek kadınların yaptıklarını anan yazıtların kadınların uğrak yeri olan kutsal alanlarda bulunması bazı kadınların bunları okuyabildiğini düşündürmektedir. Bu tür yazıtlar diğer kaynakların verdiği resimle tutarlı olup her halükarda bazı kadınların okuryazar olduğu sonucuna varmamızı sağlar (Pomeroy, 2002: 8).

M.Ö. IV. yüzyılın ortalarında Platon kadınların müfredatının jimnastik ve “mousike”den oluştuğunu belirtmekte olup, aşağıda yer alan ifade yer vermiştir:

“Kızlar jimnastik ve müzikle uğraşsınlar, kadınlar yün işinden uzak dursunlar, ama bunun yerine kendilerine hiç de önemsiz ya da yararsız olmayan, ama zorlu bir yaşam örsünler, ev işleri, yönetim ve çocuk terbiyesi yolunda yarı yolda ilerlesinler, ama askerlik hizmetinden hiç pay almasınlar...” (Plat., *Nom.*, VII. 806a).

Ayrıca yine Platon, Girit ve Sparta’da sadece erkeklerin değil, kadınların da eğitimle gurur duyduklarını belirtmiş ve felsefi tartışmalardaki becerilerini övmeye devam etmiştir:

“... bu kuralla Giritlilere benzerler, çünkü evde öğrendiklerini unuturlar. Bu iki devlette sadece erkekler değil, eğitimleriyle gurur duyan kadınlar da vardır; ve söylediklerimin doğru olduğunu ve Spartalıların felsefe ve tartışma konusunda en iyi eğitime sahip olduklarını şu şekilde anlayabilirsiniz: Başlangıçta konuşmada kötü bir gösteri yaptığını göreceksiniz; ancak kısa süre sonra, tartışmanın bir noktasında, muhatabını çaresiz bir çocuk gibi gösteren kısa ve sıkıştırılmış ölümcül bir atışla dikkat çekici bir sözle eve döner” (Plat., *Prot.*, 342d-e).

Spartalı kadınların sahip oldukları yeteneklerin bir yönü de konuşma konusundaki maharetleridir. Spartalı kadınlar toplum içinde konuşmaları, cesurları övmeleri, korkakları ve bekârları yermeleri için teşvik edilir ve eğitilirlerdi (Plut., *Lyk.*, XIV.3-6). Aristoteles kadınların sessiz kalmasının doğal olduğunu “Sessizlik kadına zarafet verir” ifadesi ile ortaya koymaktadır (Aristot., *Pol.*, 1260a).

Aynı ifade Sophokles’in Aias adlı eserinde de geçmektedir (Soph., *Ai.*, 290-295). Yaklaşık 500 yıl kadar sonra Plutarkhos’un “Bir kadın yalnızca kocasıyla ya da kocası aracılığıyla konuşmalıdır.” şeklindeki ifadesi de kayda değerdir (Plut., *Coniugalia Praecepta*, 32). Atina’da saygın kadınlar konuşmamaya teşvik edilirdi. Xenophon’un Oikonomikos’unda ise bir kocanın genç karısını “mümkün olduğunca az görsün, duysun ve konuşsun diye dikkatli bir gözetim altında” yetiştirdiği anlatılmaktadır. Kocasını, onun için iyi bir eş olması ve evi yönetmesi için eğitiminin önemli bir parçası olarak ona önce nasıl konuşacağını ve davranacağını öğretmesi gerektiğine inanmaktadır (Xen., *Oik.*, III.14-16).

2. Sparta’nın Bilge Kadınları

Okur-yazarlık şüphesiz sözel yetenekle ilgilidir. Yunanistan’da okur-yazar çevrelerde bile şiir genellikle ya söylenir ya da yüksek sesle okunurdu. Çok da net olmayan verilere göre Sparta’da 2 kadın şair vardı. Görünüşe göre her ikisi de Sappho ve ondan daha az bilinen kadın şairlerin diğer ülkelerde geliştiği Arkaik Dönem’de çalışmışlardır. Spartalı kadın şairlerin eserlerinin hiçbiri günümüze ulaşmamıştır (Pomeroy, 2002: 9). Megalostrata’dan Alkman bahsetmektedir. Onu “İlham Perilerinin armağanı olan altın saçlı bir bakire” olarak tanımlar (*PMGF*, 59). Bu dönemde şairler yalnızca söz yazmakla kalmayıp, aynı zamanda müzik besteleyip ve bazı durumlarda koreografi hazırladıkları için işin içinde birden fazla ilham perisi vardır. Athenaios Megalostrata’nın sohbeti nedeniyle âşıkların ilgisini çektiğini ve Alkman’ın ona delicesine âşık olduğunu bildirir. Spartalı olduğu özellikle belirtilmese de “bakire” olarak adlandırılır. Alkman, Sparta’da evlenmemiş kızlar için şiir yazarak çok zaman geçirmiştir. Dahası, Hellen gibi sarışındır. Adı bir Spartalı için uygundur, çünkü “büyük ordu” anlamına gelmektedir. Alkman ile kişisel bir flört yaşadığı şüphelidir. Öznelerin ölümünden yüzlerce yıl sonra yazılan Yunan biyografi geleneğinde, yaratıcı kadınlara bağımsız bir varoluş ya da erkeklerle tamamen entelektüel bir ilişki vermek yerine, onlarla erkekler arasında erotik bağlar olduğu varsayımı yaygındır (Pomeroy, 1977: 58).

Arkaik Dönem aynı zamanda en az bir Spartalı kadın filozof yetiştirmiştir. 7 bilgeden biri olan Chilon'un kızı Chilonis Pythagoras bunlara bir örmektir. Iamblichus, Pythagoras'ın 235 öğrencisi arasında 17 ya da 18 kadının adını vermiştir. Adı geçen kadınların neredeyse üçte biri Spartalıydı. Buna karşılık 218 erkekten sadece üçü Spartalıydı. (Pomeroy, 2002: 10-1) Kadınlara atfedilen "pseudepigrapha"ların bazıları Dor lehçesindeydi. Bunlar bir Sparta kolonisi olan Tarentum çevresindeki Pisagorcü gruptan kaynaklanıyordu (Thesleff 1961: 77-8).

3. Müzik

Müzikal performans antik dinin önemli bir özelliğiydi. Spartalılara şarkı söylemeleri, dans etmeleri ve müzik aletleri çalmaları öğretilirdi. Athenaios, müzik sanatının Sparta'da diğer yerlere kıyasla daha yoğun bir şekilde icra edildiğini, çünkü bunun günlük yaşamın özdenetiminden ve sertliğinden hoş bir kurtuluş olduğunu gözlemlemiştir (Ath., *Deipnosophistai*, XIV.22). Adak heykelciklerinde çeşitli nefesli, telli ve vurmali çalgılar çalan kadınlar tasvir edilmiştir. Alkman, Partheneion 1'de genç kızların kendi şarkı söyleme yetenekleri hakkında eleştirel bir tutum sergiledikleri, Sirenler kadar iyi şarkı söylemeler de gerçekten tatlı şarkı söyledikleri belirtilmiştir. Kadınların "mousike" pratikleri hakkında öğrenilen açıklamaların çoğu danslarıyla ilgilidir (Alkm., *Parth.* 1, 97-99). Aristophanes bile her ne kadar tanık olmamış olsa da, Eurotas kıyılarında dans eden kızlardan bahseder (Aristoph., *Lys.*, 1295ff). Koronun dans ederken şarkı söylediği "hyporcheme", Spartalı erkekler ve kadınlar tarafından icra edilirdi. Athenaios "hyporcheme"yi cordax adı verilen komik ve kaba dansla ilişkilendirir (Ath., *Deipnosophistai*, XIV.29). Spartalı kadınlar ayrıca "bibasis" adı verilen bir başka onursuz dansı yapmalarıyla da ünlüydüler. Bu dans fiziksel beceri ve koordinasyon gerektiriyordu. Çünkü dansçının zıplaması ve ödülleri için yarışırken topuklarıyla kalçalarını yere vurması gerekiyordu. Bir zamanlar koşucu bir kızı temsil ettiği düşünülen bronz heykelciğin, bu dansı yapan bir kızı temsil ettiği düşünülmektedir (Constantinidou, 1998: 24).

4. Beden Eğitimi

Spartalı kadınların yaşamlarının diğer yönlerine kıyasla atletizmle ilgili hem metinsel hem de arkeolojik olarak daha fazla kanıt bulunmaktadır. Dahası, sadece Spartalı kadınların atletizm faaliyetlerine dair Yunan dünyasının geri kalanındaki tüm kadınların atletizm faaliyetlerinin toplamından daha fazla kanıt vardır. Bu faaliyetlerin yazarların dikkatini çektiği açıktır. Bu durum, Spartalı kadınların bu tür faaliyetlere yoğun katılımının muhtemelen Yunan dünyasında benzersiz olduğu sonucuna

götürmektedir. Dahası, Spartalı kadınların diğer alanlardaki yaşamlarına dair nispeten az sayıda yüksek kaliteli sanat eseri bulunmasına rağmen, bunların etkileyici bir kısmı atletik uğraşlarıyla ilgilidir. Bu eserlerden bazıları günümüze ulaşmıştır; diğerleri ise Pausanias ve diğerlerinin tasvirleri aracılığıyla bilinmektedir. Atletizm faaliyetlerinin birçoğu kadın ilahların onuruna düzenlenen dini festivallerin bir parçasıydı. Atletizmi dinden ayırmak zordur (Pomeroy, 2002: 12). Xenophon, Lykurgos'un kadınlar için de en az erkekler kadar fiziksel eğitim başlattığını, buna yarışlar ve güç denemelerinin de dahil olduğunu onaylayarak belirtir (Xen., *Lak. Pol.*, I.4). Euripides özellikle yarış ve güreşi ima eder (Eur., *Andr.*, 595-605). Plutarkhos koşu, güreş, disk atma ve cirit fırlatmadan bahsederek fiziksel müfredatı daha açık bir şekilde anlatır: "Rahimlerindeki meyve dinç bedenlerde kök salsın ve daha iyi bir olgunluğa erişsin, kendileri de zamanlarının doluluğuna dinç bir şekilde gelsinler ve doğum sancularıyla başarılı ve kolay bir şekilde mücadele etsinler diye, genç kızlara koşma, güreşme, disk atma ve cirit atma gibi beden egzersizleri yaptırdı" (Plut., *Lyk.*, XIV.2). Bu faaliyetlerdeki beceri bir asker için özellikle yararlıdır. Kadınların müfredatı erkeklerinkinin seçici ve daha az zorlayıcı bir versiyonuydu. Ancak erkek müfredatından da izler taşımaktaydı. Theokritos'un eserinde bahsettiği kızlar hep beraber aynı parkurda koşmuşlar ve Eurotas'ın yıkanma yerlerinde erkekler gibi kendilerini yağla ovmuşlardır (Theokr., *Eid.*, XVIII.20-25). Platon'un Cumhuriyeti'nde, erkek ve kadın muhafızlar hükümette ve orduda aynı işler için birlikte eğitilmişlerdir. Karma eğitim öneren Platon'un fikri, kendi dönemindeki Sparta gerçekliğinden daha radikaldir. Kaynaklar çıplaklıklarından dolayı utangaç olmadıkları konusunda hemfikir olsa da, erkek ve kızların aynı egzersiz alanını ve yarış pistini (dromos) kullanıp kullanmadıkları net değildir (Pomeroy, 2002: 14). Platon ve Aristoteles, aldıkları beden eğitimine rağmen ülkelerini savunma konusunda diğer Yunanlı kadınlardan daha iyi olmadıklarından yakınır (Plat., *Nom.*, VII.806a; Aristot., *Pol.*, II. 1269b). Thebailılar, Epaminondas komutasındaki Sparta'yı M.Ö. 369'da işgal ettiğinde kadınlar dehşete düşmüş ve paniğe kapılmıştır. Çünkü ülkeleri daha önce hiç işgale uğramamıştır (Aristot., *Pol.*, II.1269b; Xen., *Hell.* VI.5.27-28). O anda Spartalı erkeklerin de diğer Yunanlılar'dan daha iyi olmadığını belirtmek gerekir. Çünkü bir savaşı kaybetmişlerdi. Bir yüzyıl sonra, Pyrrhus'un saldırısını öngören IV. Agis'in büyükannesi Archidamia, erkeklerin kendilerini Girit'e güvenli bir yere gönderme planına karşı çıkmak için diğer kadınları bir araya getirmiştir. Sparta yok edilirse yaşamaya devam etmek istemediklerini ilan etmişlerdir. Sparta adına ağır işlerde çalışmış, Pyrrhus'un fillerine karşı bir savunma hattı oluşturmak için

erkeklerle avantaj sağlamak amacıyla bir gecede hendek kazmalarında onlara yardımcı olmuşlardır (Plut., *Pyrrh.*, XXVII.2-3). Plutarkhos, beden eğitiminin bir amacının da kendilerini, çocuklarını ve ülkelerini savunabilmelerini sağlamak olduğunu belirttiğine göre (Plut., *Apophthegmata Laconia*, LIII.422), Spartalı kadınların gerektiğinde kendilerini daha iyi savunabilecekleri düşünülebilir.

Sparta'da kadınlara dair bir başka konu da zina, tecavüz ve evliliğdir. Burada zina yapıldığına dair çok az kanıt olduğu gibi, bireylerin tecavüze uğradığına dair de çok az kanıt vardır. Ancak şiddetli geçen İkinci Messenya Savaşı sırasında Aristomenes ve birlikleri تنها bir yerde dans eden bazı genç kızları kaçırmayı başarmıştır. Gece boyunca muhafızlar genç kızlara tecavüz etmeye kalkışmış, ancak Aristomenes en saldırgan erkekleri öldürerek kızları kurtarmış ve büyük bir fidye karşılığında serbest bırakmıştır (Paus., *Per. Hell.*, IV.16.9-10). Spartalı kadınların bekâr erkekleri sunakların etrafında sürükledikleri ve uygun zamanda evlenmelerini sağlamak için onlara vurdukları söylenir (Ath., *Deipnosophistai*, XIII.2). Atletik faaliyetler kadınlar için ritüelin bir parçası olmadığı durumlarda, tamamen spor olarak görülmüştür. Bazı beceriler avcılar için oldukça yararlı olmuştur. Bazı kadınların avlanmaktan hoşlandığı bilinmektedir (Pomperoy, 2002: 18). Efsanevi karakter taşıyan Atalanta ve Procris, Spartalı kadınlar için örnek teşkil etmişler avlanmak ve güreşmek gibi aktivitelerle Spartalı kadınlar da uğraşmışlardır. Taygetus Dağı bölgesi av hayvanları açısından zengin olduğu için çok uzağa gitmeleri gerekmemiştir (Paus., *Per. Hell.*, III.20.4). Spartalıların eğitimi dinlerinin sosyal inşasını etkilemiştir. Plutarkhos tüm Spartalı ilahların silah taşıdığını söylemektedir (Plut., *Inst. Lak.*, 28). Bu durum biraz abartı olarak görülebilir. Yine de Sparta'da Bronz Ev'in Athena'sı, Aphrodite Morpho ve Aphrodite Areia da dahil olmak üzere pek çok önemli ilah savaşçı olarak resmedilmiştir (Paus., *Per. Hell.*, III.17.6).

5. Binicilik

Ata binmek ve savaş arabası yarışları çoğu erkek çocuk için ve kesinlikle kızlar için geleneksel Yunan fiziksel müfredatının bir parçası değildi. Bu yoruma ulaşmamıza Plutarkhos'un Yasalar adlı eserindeki bilgiler yardımcı olmaktadır. Buna göre aşağıdaki ifade kayda değerdir:

“... Kadınlar için de yasaların erkeklerle aynı kuralları koyacak ve aynı türde eğitim verecektir. Erkekler için uygun olan ne binicilik ne de jimnastiğin kadınlar için uygun olmadığını tereddütsüz söyleyeceğim. Duyduğum eski hikâyelere inanıyorum ve şimdi kendi gözlemlerimden biliyorum ki, Pontus bölgesinde

Sauromatides adı verilen ve erkeklerle eşit olarak yay ve diğer silahları kullanma görevi yüklenen neredeyse sayısız kadın var...” (Plat., *Nom.*, VII. 804d-e).

Bununla birlikte, Yunanistan genelinde varlıklı beyefendilerin başarılı birer atlı olmaları ve süvarilere hizmet edebilmeleri beklenirdi (Xen., *Per. Hipp.*, XI.8-10). Sparta at yetiştiriciliği ve yarışçılığıyla tanınırdı. Ata binmek kaba kuvvetten ziyade beceri gerektiren bir faaliyet idi (Pomperoy, 2002: 19). Şüphesiz; Atina ve Sparta dışındaki arkaik ve klasik polislerde kadınların eğitimi hakkında çok az şey bilinmektedir. Ancak Sparta'nın binicilik işlerindeki mükemmelliğinin Spartalı kadınlar için de yansımaları olduğuna şüphe yoktur. Erkekler kadar kadınlar da atlarla aktif olarak ilgileniyor, ata biniyor, atlı araçlar kullanıyor ve rekabetçi binicilik etkinliklerine katılıyorlardı. Arkaik döneme ait arkeolojik ve yazılı kanıtlar bu ilginin uzun geçmişine tanıklık etmektedir. Kutsal alan Orthia'da ata binen ancak parçalanmış pişmiş toprak figürinleri bulunmuştur (Dawkins, 1929: 150-1). Diğer tüm hayvanların toplamından daha fazla at adağı da ele geçmiştir (Dawkins, 1929: 157). Menelaion'da, Orthia kutsal alanında bulunanlara benzer şekilde Helen'i at sırtında tasvir eden figürinler bulunmuştur (Catling, 1977: 35-38). Her iki kutsal alandaki bronz adaklarda, ya ölümlüler ya da yan binen Artemis ve Hellen olarak tanımlanan kadın figürleri tasvir edilmiştir. İlahların alışkanlıkları her zaman insanlar tarafından taklit edilmez. Ancak figürlerin kimliğindeki kararsızlığın açıkça ortaya koyduğu gibi, tanrıçalar ve binici kadınlar arasında doğrudan bir bağlantı var gibi görünmektedir (Voyatzis, 1992: 272).

Partheneion 1'deki kızlar kendilerini binilen atlara benzetirler. Colaxia'nın Venetik ve İbenian'dan daha aşağı olduğu yorumunu yaparlar (Theokr., *Eid.*, XVIII.30). Şiirin eğitici işlevi nedeniyle, bu yorum kızların farklı at türleri hakkında uzmanlaşmış bilgiye sahip olduklarını düşündürür. “Colaxian” dayanıklılığı ile tanınan bir midilliydi. “Veneti” ise binicilikten çok savaş arabaları için kullanılan bir tabirdi (Anderson, 1961: 37). Ayrıca, kızlar savaş arabası yarışlarından da anlıyorlardı. Bazı alaylarda kızlar grifon ya da keçi-bayrak şeklindeki arabalara binerlerdi (Plut., *Ages.*, XIX.5). Spartalı kadınlar sadece at sürmekle kalmıyor, aynı zamanda onlara nasıl binileceğini de biliyorlardı. II. Agesilaus küçük çocukları Arkhidamos, Eupolia ve Prolyta ile sopa üzerinde midilli oyunu oynamayı severdi (Plut., *Ages.*, XXV.5). Bu rapor, kızların ata binme oyunu oynadıklarını ve sopa üzerindeki hobi atının bir “erkek oyuncuğu” olarak görülmediğini göstermektedir. MÖ 220/219 yılında, III. Kleomenes'in hükümdarlığının sonunda, Panteus'un kahraman karısı dörtnala koşan bir atla sahile kaçtığı, oradan da İskenderiye'de Kleomenesle birlikte sürgünde olan kocasına

katılmak üzere yola düştüğü bilinmektedir (Plut., *Kleom.*, XXXVIII.4). Erkek toprak sahipleri gibi Spartalı kadınlar da mülklerini araştırmak için at sürebilir ya da ata binebilirdi. At sürmek ya da ata binmek Spartalı kadınlara Yunan dünyasında kadınlara benzersiz bir özerklik bahşediyordu (Pomeroy, 2002: 21). Buna karşılık Atina’da, kadınların kamusal alanda görünürlüğüne kısıtlamayı amaçlayan kıyafet yasaları ve önlemler, kadınların arabaya binme fırsatlarını yasaklamıştır. Ata bindiklerine dair hiçbir kanıt yoktur (Hdt., *Hist.*, I.60.4). Kadınlar, evlilik alayları dışında sanatta nadiren arabaya binerken resmedilmiştir. Elbette bazen bir cenaze ya da festival için seyahat etmek gerekebilirdi. Solon’a atfedilen geleneksel yasalara göre, önu meşaleli bir araba dışında geceleri seyahat edemezlerdi. Bunlara ek olarak; kadınlar, kamusal alanda görünmelerini, yas tutmalarını ve bayramlarını, düzensizliği ve ruhsatı ortadan kaldıran bir yasaya tabi kılındılar. Dışarı çıktıklarında üç giysiden fazlasını giyemeyecekler, bir obolos değerinden fazla yiyecek ya da içecek taşıyamayacaklar, bir arşından daha yüksek bir yük taşıyamayacaklar ve yollarını aydınlatmak için kandil bulunan bir arabaya binmedikleri sürece gece yolculuk yapamayacaklardı (Plut., *Sol.*, XXI.4). Çok daha fazla servetin bulunduğu Roma’da, M.Ö. 216’da bir kılık kıyafet önlemi olarak çıkarılan Lex Oppia da kadınların dini amaçlar dışında savaş arabalarına binmesini yasaklıyordu (Pomeroy, 1995: 178).

Atletizm ve sportif rekabete bakıldığında bir Spartalının Yunan atletizminin ilk kadın yıldızı olması şaşırtıcı değildir. Cynisca, Eurypontid kralı II. Arkhelaos’un kızı ve iki kralın, II. Agis ve Agesilaos’un kız kardeşiydi. Cynisca ismi alışılmadık olup özellikle erkek Fatma diye tabir edilen tipteki bir kadına takılan bir lakap olabilir. Babasının büyükbabası Zeuxidemos’un lakabı da Cyniscus’tur. “Küçük taşı” anlamı belki de avcılığa olan ilgisini ima etmektedir. Cynisca, atları Olympia’da zafer kazanan ilk kadındır. O sırada 50 yaşlarında olmalıdır (Pomeroy, 2002: 21). Elealılar MÖ 420 yılında Spartalılar Olympia’dan men etmişlerdi (Thuk., V.49.1). Peloponnesos Savaşı’ndan sonra Sparta Elis’e saldırdı. Agis MÖ 398 yılında Olympia’da kurban sunabildi (Xen., *Hell.*, III.2.26). Cynisca mümkün olan en erken zamanda atlarına bindi. MÖ 396’da ve MÖ 392’de birbirini izleyen iki Olimpiyatta zaferlerini kazandı. Cynisca’nın “quadriga”sı (dört atlı savaş arabası), Sicilya’daki tiranlar da dâhil olmak üzere galip gelen bazı çağdaşlarının gibi büyük bir zenginliğin kanıtıydı. Aynı şekilde Cynisca’nın hatıra anıtları da erkeklerinkine eşdeğer gösterişli tüketim örnekleriydi (Woodward, 1908: 87). Yarış atı sahibi zengin erkekler gibi Cynisca da atları kendisi sürmüyor, bir jokey tutuyordu. Aslında, kadınların oyunlara katılmasına izin verilmediği için zaferle sonuçlanan

etkinlikte bile bulunamazdı (Pomeroy, 2002: 22). Ancak, onun resmi kutsal alanda duruyordu. Megaralı Kallikles'in oğlu Apelleas onun arabasının, arabacısının ve atlarının bronzdan bir heykelini ve Cynisca'nın kendi heykelini yapmıştır (Paus., *Per. Hell.*, VI.1.6). Ayrıca, atlarının gerçek boyutlarından daha küçük bronz heykellerini de yapmıştır (Paus., *Per. Hell.*, V.15.5). Bunlar Olympia'da dikilmiştir. Bunlar Pan-Hellenik yarışmalarda kazanılan zaferlerin anısına bir kadın tarafından adanan ilk anıtlardı. Apelleas'ın seçimi, Cynisca'nın müttefik bir kentten kadın tasvirleri konusunda uzmanlaşmış bir heykeltıraş bulmak için araştırma yaptığını düşündürmektedir. Apelleas dua eden kadın tasvirleri bırakmıştır (Plin., *Nat.*, XXXIV.19.196-200).

Archidamos öldüğünde (MÖ 427) geriye oğullarını bırakmıştı Agis bunların en büyüğüdü ve Agesilaos'un yerine tahtı miras aldı. Archidamos'un bir de kızı olup adı Cynisca idi. Cynisca, Olimpiyat oyunlarında başarılı olmak için son derece hırslı bir yapıya sahipti. At yetiştiren ve Olimpiyat zaferi kazanan ilk kadındı. Cynisca'dan sonra başka kadınlar, özellikle de Lakedaemonlu kadınlar Olimpiyat zaferleri kazandılar. Ancak hiçbirinin kazandığı zafer Cynisca'nın kazandıkları kadar büyük değildi (Paus., *Per. Hell.*, III.8.1).

6. Yarışmalar

Erkekler kadar kadınlar için de rekabetçi yarışlar ve güç denemeleri, Lykurgos tarafından kurulan beden eğitimi sisteminin bir parçasıydı (Aristot., *Pol.*, II.1269b). Koşu yarışları festivallerde kadınlar için düzenlenen tek atletik etkinlikti. Helen (Gow, 1952: 354), Dionysos (Theokr., *Eid.*, XVIII.22-26), Hera (Pomeroy, 2002: 24) ve Driodones adı verilen yerel tanrılar onuruna yarışlar düzenlenirdi. Theocritos Helen'e Epithalamium'da 240 genç kızın çıplak vücutlarını erkekler gibi yağla ovarak Eurotas boyunca yarıştıklarını anlatır (Theokr., *Eid.*, XVIII.22-25). Kızların Menelaosla evlendiğinde Helen kadar yaşlı olduklarının söylenmesi, yarışların ergenlikle ilişkilendirildiğini gösterir. Theokritos'un aktardığına göre, zımnî bir güzellik yarışması da yapılmış ve ödülü Helen kazanmıştır. Elis'teki Heraea'da yapılan kadınlar yarışı, erkekler için düzenlenen Olimpiyat yarışmalarının kadınlar için eşdeğeri olan en prestijli yarışı (Pomeroy, 2002: 24). Her 4 yılda bir 16 kadın Hera için bir kaftan dokur ve aynı kadınlar Heraea adı verilen oyunları düzenlerlerdi. Oyunlar bakireler arasındaki bir yarıştan oluşmuştur. Bakirelerin hepsi aynı yaşta değildir. Koşuya yaş sırası ile başlanmıştır. İlk olarak en genç olanlar daha sonra ise daha yaşlı olanlar koşmuşlardır. Koşu esnasında saçları aşağıya sarmakta olup dizlerinin biraz üstüne kadar uzanan bir gömlek giymişlerdir.

Sağ omuzları göğüslerine kadar açıktır. Yarışma için kendilerine tahsis edilen parkur Olimpiyat stadyumudur. Ancak parkur stadyumun yaklaşık altıda biri kadar kısaltılmıştır (Romano, 1983: 14). Kazananlar zeytin taçları ve Hera'ya kurban edilen inekten pay almışlardır. Ayrıca; üzerlerine isimleri kazınmış heykellerini adak olarak adamalarına da izin verilmiştir (Paus., *Per. Hell.*, V.16.3).

7. Hellenistik ve Roma Spartası'nda Eğitim

Revizyonist tarihe göre, Plutarkhos tarafından ayrıntılı bir şekilde tarif edilen “agog”e büyük ölçüde Roma Döneminde yeniden canlandırılan Hellenistik bir icattır (Kennell, 1995: 147). Bu nedenle, Plutarkhos'un tarifi daha popüler ve etkili olsa da, Xenophon'un raporu klasik dönemin eğitim sisteminin daha doğru bir açıklaması olarak anlaşılmalıdır. Her halükarda, antik yazarlar ve modern akademisyenler, erkekler için böyle bir sistem varken kızlar için de bir tür kurumsallaşmış eğitim sisteminin var olduğu konusunda hemfikirdir (Plut., *Lyk.*, XIV.2; Xen., *Lak. Pol.*, I.4). Hellenistik Dönemde Sparta'nın serveti azalmıştır. İyi yarış takımlarına sahip olmak pahalıydı. Yine de MÖ 170 yılına ait Panathenaic Victor listeleri “quadriga” kullanan Spartalı bir kadının zaferini kaydeder (Tracy, 1991: 213-4). Bu kadın, bu döneme (MÖ 170, 166, 162) ait zafer listelerinde adı geçen, yedisi kadın 19 Atina vatandaşı olmayan kişiden biri olup adı Olympio'dur. Bu ad ya yaptıklarının bir kehaneti ya da başka türlü belgelenmemiş bir Olimpiyat zaferini ima eden bir lakaptır (Pomeroy, 2002: 28). Roma Döneminde Sparta turistlerin uğrak yeri olduğu için Sparta'yı farklı kılan özellikler vurgulanmıştır. Kadınların atletik yapısı fazlasıyla abartılmıştır. Yabancıların daha önce hiç tanık olmadıkları şeyleri görmelerine izin verilmiştir. Sparta'daki atletizmle uğraşan kadınların Roma Dünyasındaki profesyonel kadın atletlerden daha farklı olduklarını göstermek, Sparta'ya olan bu turistik ilgiyi arttırmak için önemliydi. Dolayısıyla Spartalıların seyirci çekebilmek için sadece iyi atletler olmaları değil, aynı zamanda eşsiz bir imaj yaratmaları da gerekiyordu. Tarih ve gelenekler tanıtım için kullanılmıştır (Pomeroy, 2002: 28). Plutarkhos'ın ve Propertius'un raporları, Roma Spartası'nda kızlar için müfredatın sağlam bir şekilde oluşturulduğunu ve iyi bir şekilde ifade edildiğini göstermektedir (Sextus Propertius, *Elegos*, III.14). Propertius çıplak karma güreşten; top oynamaktan; çember yuvarlamaktan; “pancratium”dan (engel tanımayan güreş); disk atmaktan; avlanmaktan; savaş arabası sürmekten ve zırh giymekten bahseder. Vergilius de kısa elbiseler giyen, yay ve oklarla donanmış Spartalı avcı kadınları bir yaban domuzunun peşinde tasvir eder (Verg., *Aen.*, I.315-325). Ovidius, Helen isimli güzel bir kadının çıplak şekilde “palaestrada” güreştiğini

yazarak Őu ifadelere yer vermiŐtir: “Palaestra gűreŐ için kurulmuŐ bir arenaydı. Bizim boks ya da gűreŐ ringlerimiz gibi etrafı seyirciler için bir alan, soyunma odaları ve banyolarla çevriliydi. Palaestra’da dűzenlenen oyunlar erkekler içindi ve bűyle bir yerde bir kadının, özellikle de Helen kadar gűzel bir kadının bulunması çok sıra dıŐı olurdu. KuŐkusuz, diđer Yunanlılar gibi onlar da kendilerini yađla yađlamaya devam etmiŐlerdir. M.Ö. I. yűzyılda bir Spartalı kadının, Galatalı bir prensesi hasta edecek kadar çok yađ sűrdűđű sűylenir” (Ov., *Her.*, 16).

Saygın kadınlar için atletizm yarıŐmaları devlet gűzetimi altında dűzenlenirdi. Sparta’da kadınlar için gűreŐ uzun bir geçmiŐe sahipti. Dahası, ıplaklık genellikle gűreŐ ve diđer atletik műsabakalarda çokça grűldűđű için, kadın gűreŐi performansları Őűphesiz ilgi çekiciydi. Nero zamanında Spartalı bir kadın Roma’da Romalı bir senatör olan M. Palfurius Sura ile gűreŐ műsabakası yapmıŐtır. M II. yűzyıla ait parça halindeki bir yazıt, ephebik yarıŐmalardan sorumlu sulh yargıılarının aynı zamanda Dionysos’un 12 kadın takipçisini de denetlediđini göstermektedir. Dionysos’un kızları olarak adlandırılan diđer 11 kadın için bir ayak yarıŐı dűzenlenmiŐtir. Bu gelenek Sparta’ya Delphi’den gelmiŐtir. (Paus., *Per. Hell.*, III.13.7) Athenaios, Spartalıların kızlarını misafirlerine çıplak olarak gösterdiklerini ve onlara bu Őekilde ikramda bulduklarını bildirmektedir (Ath., *Deip.*, XIII.74). Burada yer alan Athenaios’un ifadesinin abartılı olabilme ihtimali akla gelmektedir. Yunanlıların dűnyayı kutuplaŐmıŐ kategoriler halinde anlama eđilimi, Athenaios’un belirli kabul edilebilir amaçlar için Plutarkhos’un anladıđı Őekliyle bazı ıplaklıkları gereksiz ahlaksız teŐhir olarak yorumlamasına yol açmıŐ olabilir (Pomeroy, 2002: 29).

8. Dokumacılık

Xenophon’a göre Lykurgos akıllıca bir kararla Spartalıların ihtiyaç duyduğu giysileri dokumak için kle kadınların (doulai) emeğinin yeterli olduğuna karar verdi (Xen., *Lak. Pol.*, I.4). Yine de Sparta’da dokuma yapmayı bilen tek kadın “doulai”ler değildi. Dokumacılık genellikle Yunan kadınları tarafından yapılan, ev işleri için kullanılan hemen hemen her Őeyi kapsayan bir terim olarak tanımlanmıŐtır. Aslında, Spartalı kadınlar dokuma yapabilir ve kölelerinin çalıŐmalarını denetleyebilirlerdi. Ancak durmaksızın dokuma yapmaya teşvik edilmedikleri gibi itibarları da buna bağlı değildi. Spartalı kadınlara atfedilen deyiŐlerden biri bu etnik ayrımın altını çizmektedir:

Ionyalı bir kadın dokuduğu bir kumaşla gurur duyarken, Spartalı bir kadın ise yetiştirmiş olduğu dört tane ağır başlı oğlunu örnek göstermiş, bunların asil ve onurlu bir kadının eseri olduğunu belirterek böyle bir durumla gururlandığını ve övündüğünü belirtmiştir (Plut., *Lacaemarum Apophthegmata*, VI.9). Rutin dokumacılığı köle kadınlar yapsa da, özgür doğmuş kadınlar ritüel amaçlı dokuma yaparlardı. Artemis Orthia tapınağında dokuma gereçleri ve dokumaları tasvir eden yüzlerce plaket bulunmuştur (Dawkins, 1929: pl. CLXXXV.). Bu sunular Arkaik Dönemden Hellenistik Döneme kadar uzanmaktadır. Ancak bunları çoğu muhtemelen MÖ VI-MÖ V. yüzyıla aittir (Pomeroy, 2002: 30). Pausanias kadınların her yıl Amyclae'deki Apollon için bir tunik dokuduklarını ve dokuma yaptıkları odaya "Tunik" adını verdiklerini belirtmektedir (Paus., *Per. Hell.*, III.16.2).

Tanrılar için yıllık ya da dört yıllık giysi dokumak Spartalı kadınlar için büyük bir yük olmamıştır. Dahası, giysi dokumak için yün hazırlama ve yıkama, çırpma, tarama, taraklama, boyama ve eğirme gibi dağınık ve sıkıcı işlerin yapılması gerekmezdi. Daha ziyade, altın distafıyla yün eğiren Helen gibi, Spartalı kadınlar kült imgeler için giyecek üretiminde bulunmuşlardır. Homeros bu durumu şu şekilde anlatır:

"...Bunların yanı sıra karısı Helen'e güzel armağanlar da verdi: Altın bir değnek ve altında tekerlekleri olan bir sepet; gümüşten bir sepetti bu, kenarları altınla yaldızlanmıştı. Hizmetçisi Phylo bunu getirip Helen'in yanına koydu, içi ince iplikle doluydu ve üzerine menekşe rengi yün yüklü değneği koydu. Böylece Helen sandalyeye oturdu, altında da ayakları için bir tabure vardı; hemen kocasına her konuda sorular sordu..." (Hom., *Od.*, IV.100).

Atinalı kadınlar sadece oikos (aile, ev, mülk) için dokuma yapmamışlardır. Aynı zamanda genel görüşe göre, Athena Polias için her dört yılda bir "arrhephoroi" ve "ergastinai" adı verilen yeni bir kaftan (peplos) dokumuşlardır. Chalkeia Festivali sırasında dokunmaya başlanan ve tanrılarla devler arasındaki savaşın dokunmuş bir temsiliyle süslenen kaftan, dokuz ay sonra Büyük Panathenaia alayında Akropolis'e getirilerek Panathenaik Gemi'nin avlusundan bir yelken gibi sarkıtılırdı. Daha sonra kaftan, Praxiergidai klanının üyeleri tarafından Athena Polias Tapınağı'ndaki Tanrıça'nın zeytin ağacından yapılmış antik heykelinin üzerine örtülürdü (Mansfield, 1985: 2).

Sparta giysileri Atina giysilerinden daha az özenli olduğu için, Sparta'da dokuma yapan kadınların yapacak daha az işi vardı. Genç erkekler tunik (chiton) giyer ya da çıplak gezerlerdi. Onlara yıl boyunca giymeleri için sadece bir pelerin tahsis edilirdi. Döşeklerde değil, kendi topladıkları samanların üzerinde uyurlardı (Plut., *Lyk.*, XVI.6-7). Yetişkin erkekler kısa

kırmızı bir pelerin giyer ve sadece bu pelerin ve zeytin yapraklarından oluşan bir şapkayla giyimlerini tamamlarlardı (Aristoph., *Lys.*, 1112-1156). Pelerinler bir tür üniforma oluşturduğundan, devlet tarafından dağıtılma olasılıkları yüksektir. Kadınların “peploi”si kısa ve yetersizdi. Yarış için dizlerine ancak ulaşan “chiton exomis” (tek kollu tunik) giyerlerdi (Paus., *Per. Hell.*, V.16.3). Atinalı kadınların aksine, normalde çok fazla üst üste giysi giymezlerdi. Muhtemelen hava nasıl gerektiriyorsa onu giyerlerdi. Kadınlar Pyrrhus’un saldırısına karşı hendek kazmaya hazırlanırken, bazıları tuniklerinin üzerine dış elbiseler (himatia), bazıları da sadece tuniklerini giymişlerdi (Plut., *Pyrrh.*, XXVII.3). Spartalı kadınlar tarafından giyilen kısa “chiton exomis”, diğer Yunanlılarda en az mini etek kadar şaşkınlık yaratmıştır. Bir avcı olarak tasvir edildiğinde Artemis ve Amazonlar Yunanlılar tarafından bilinen ve bu kadar kısa etek giyen diğer kadınlardır. Gerçek hayattan ziyade sadece sanat eserlerinin üzerinde görülmüşlerdir. Spartalı kadınlar iyi bir fiziksel kondisyona sahip olduklarından, dar giysileri gurur verici şekilde taşımışlardır. Buna karşılık, saygın Atinalı kadınlar sadece ev işi yaparak, çoğunlukla da kapalı mekânlarda ya da evlerinin avlusunda egzersiz yaparlardı. Görsel sanatlar Atinalı kadınları, etekleri ayak bileklerine kadar uzanan, kat kat kumaşlarla örtülü olarak tasvir etmiştir. Küçük kızlar bile uzun elbiseler giyerdi (Pomeroy, 2002: 32). Solon’a atfedilen kılık kıyafet yasalarında, Atinalı kadınların çeyizlerine dâhil edebilecekleri, cenazelerde giyebilecekleri ya da ölüleri sarmak için kullanabilecekleri giysi miktarına sınır getirilmesi gerekli görülmüştür (Plut., *Sol.*, XXI.4-5). Dokumacılık, çoğu Yunanlının üretken olarak kabul ettiği tek kadın faaliyetiydi. Refah içindeki hanelerde, ev halkının kullanabileceğinden daha fazla kumaş dokunurdu. Bunlar hediye olarak ya da çeyizlerin bir parçası olarak verilmek üzere ya da zor zamanlarda pazarda satılmak ya da takas edilmek üzere depolanırdı. Sparta’da ne kadınlar ne de erkekler kullanım ya da satış için nesnelere üreten faaliyetlerde bulunurdu. Aslında bu tür işler yasaktı. Hellenistik Döneme kadar Athena için “peplos” dokuyan Atinalı kadınların isimleri açıklanmamıştır. Buna karşılık, her zaman şöhret peşinde koşan Yunanlı erkekler gibi, Spartalı kadınlar da benzer bir egoya sahiptilerdi. Kızlar ve kadınlar olarak Spartalılar, Pan-Hellenik bağlamlarda tarihsel kayıtlara damgalarını vurmuşlardır (Pomeroy, 2002: 32).

Sonuç

Spartalı kızların, erkeklerden ayrı olsa da, onlarla eşit bir eğitim aldıkları iyi bilinmektedir. Bunun büyük bir kısmının sağlam erkek çocuklarının sağlam annelerini yetiştirmek için tasarlandığı iddia edilse de, yurttaş nüfusunun siyasi olarak haklarından mahrum bırakılmış kesimini

sosyalleştirmeye de hizmet ettiğine şüphe yoktur. Ancak Platon, zorunlu sanat eğitiminden de söz eder. Spartalı annelerin savaşçı oğullarına yazdıkları anekdotlar en azından bazı Spartalı kadınların temelde okuryazar olduğu görüşüyle çelişmemektedir.

Kızlar için grup kavramı kullanılmamıştır. Bu tabir yerine koro tabiri kullanılmıştır. Koro içinde direkt bir yaş kategorisi ya da tam olarak yapılandırılmış bir sistem söz konusu olmasa da kadına yönelik bir eğitimin varlığı görülmektedir. Klasik dönem kaynakları olarak görülen Euripides ve Platon bu anlamda veriler sunmuşlardır. Genç kızlar müzikal performansta olduğu gibi aynı zamanda jimnastik egzersizlerine katılmışlardır. Bu durum, Sparta kültürünün kadına vermiş olduğu önemi gösteren bir argüman olarak değerlendirilebilir.

Sparta’da kızların eğitiminde Alkman örneğinin gösterdiği anlayış belirleyicidir. Bu eğitimin üç amacı vardır. Bu bağlamda;

1. Genç kızları şehrin festivallerine katılmaya hazırlamak,
2. Onlara kendi değer sistemini aşılama,
3. Onları “güzel kızlar”, geleceğin eşleri ve vatandaşların anneleri haline getirmektir.

Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere kadın eğitiminin bir yönü sivil olarak tanımlanabilir. Genç kızları kadın olarak sivil toplumla bütünleşmeye hazırlama amacı göze çarpmaktadır. Her eğitim sistemi sonuçların kontrol edilmesini gerektirir. Spartalı genç kızların performansları çeşitli festivallerde toplanan halkın beğenisine sunulmuştur. Genç kızların belirli festivallere özel katılımından yola çıkarak, kadınlara yönelik eğitimlerin Sparta kültürünü yeniden inşa ettiği görülmektedir. Buradaki anlayış seküler bir yapıda değildir. Diğer şehirlerde olduğu gibi genç kızlar tarafından gerçekleştirilen dini ayinlerin daha sıradan şekli olarak görülebilir.

Spartalı kızların Antik Çağda çok dikkat çeken başka bir faaliyet alanı daha vardır. Bu alan fiziksel faaliyetler olarak adlandırılmaktadır. Xenophon, koşu ve güç yarışmalarından bahsetmiştir. Plutarkhos’un bu yöndeki ifadelerini kabul etmiştir Güreş, disk ve cirit sporlarında bahsetmek mümkün olabilir; ancak bu durumun klasik dönem için geçerli olup olmadığı tartışmalıdır. Her halükarda güreş, Euripides’in palaestralara yaptığı atıfla doğrulanmıştır.

Sonuç olarak Spartalı kadınlar, Atinalı hemcinslerinin aksine, devlet tarafından denetlenen ve kontrol edilen bir eğitim almışlardır. Spartalı kadınların aldığı devlet eğitiminin büyük kısmı beden eğitimi eksenlidir.

Beden eğitimine ek olarak genç kızlara şairler ya da polisteki yaşlı kadınlar tarafından şarkı söyleme, dans etme ve enstrüman çalma öğretilmiştir. Sparta'nın eğitim sisteminin nihai amacı Sparta'nın savunması için çok önemli olan Sparta ordusunun gücünü korumak için geleceğin asker annelerini yetiştirmek ve Sparta Kültürünü korumaktır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- ALKMAN, STESICHORUS, IBYCUS, *Poetarum Melicorum Graecorum Fragmenta (PMGF)*, Vol. 1, Edt. Malcolm Davies, Oxford, 1991.
- ALKMAN, *The Partheneion*, Edt. Denys L. Page, Oxford, 1951.
- ARISTOPHANES, *Lysistrata*, Trans. Jack Lindsay, London, 1926.
- ARISTOTELES, *Politeia*, Vol. 21, Trans. H. Rackham, London, 1944.
- ATHENAIOS, *Deipnosophistai*, Trans. C. D. Yonge, London, 1854.
- EURIPIDES, *Andromakhe*, Trans. David Kovacs, Cambridge, 1994.
- HERODOTUS, *Historiae*, Trans. A. D. Godley, Cambridge, 1920.
- HOMEROS, *Odyseia*, Trans. Samuel Butler, London, 1900.
- OVIDIUS, *Heroides*, Trans. Harold Isbell, London, 1990.
- PAUSANIAS, *Periegesis Hellados*, Trans. W.H.S. Jones, London, 1918.
- PLATON, *Nomoi*, Vol. 11-12, Trans. R. G. Bury, London, 1967.
- PLATON, *Protagoras*, Vol. 3, Trans. W. R. M. Lamb, London, 1967.
- PLINIUS, *Naturalis Historia*, Edt. John Bostock, London, 1855.
- PLUTARKHOS, *Agesilaos*, Trans. Bernadotte Perrin, London, 1917.
- PLUTARKHOS, *Alexandros*, Trans. Bernadotte Perrin, London, 1919.
- PLUTARKHOS, *Kleomenes*, Trans. Bernadotte Perrin, London, 1921.
- PLUTARKHOS, *Instituta Laconica*, London, 1931.
- PLUTARKHOS, *Lacaemarum Apophthegmata*, Trans. Frank Cole Babbitt, London, 1931.
- PLUTARKHOS, *Apophthegmata Laconia (Of Lygurgus The Lawgiver)*, Edt. William W. Goodwin, Cambridge, 1874.
- PLUTARKHOS, *Conjugalia Praecepta*, Trans. Frank Cole Babbitt, London, 1928.
- PLUTARKHOS, *Pyrrhus*, Trans. Bernadotte Perrin, London, 1920.
- PLUTARKHOS, *Solon*, Trans. Bernadotte Perrin, London, 1914.
- PLUTARKHOS, *Lykurgos*, Trans. Bernadotte Perrin, London, 1914.
- PSEUDO-PLUTARKHOS, *De Musica*, Trans. William W. Goodwin, Cambridge, 1874.
- SEXTUS PROPERTIUS, *Elegos*, Trans. J. P. McCulloch, London, 1972.

- SOPHOCLES, *Aias*, Edt. Sir Richard Jebb, Cambridge, 1893.
THEOKRITOS, *Eidyllia*, Trans. A. S. F. Gow, Cambridge, 1950.
THUCYDİDES, *Bellum Peloponnesiacum*, Trans. J. M. Dent, New York, 1910.
VERGILIUS, *Aeneis*, Trans. Frederick Ahl, Oxford, 2007.
XENOPHON, *Lakedaimonion Politeia*, Trans. E. C. Marchant, London, 1925.
XENOPHON, *Hellenika*, Trans. Carleton L. Brownson, London, 1918.
XENOPHON, *Peri Hippikes*, Trans. Henry G. Dakyns, The Project Gutenberg Ebook, 2008.
XENOPHON, *Oikonimikos*, Trans. Henry G. Dakyns, The Project Gutenberg Ebook, 2008.

Modern Kaynaklar

- ANDERSON, J. K. (1961), *Ancient Greek Horsemanship*, London.
CATLING, H. W. (1976-1977), "Excavations at the Menelaion, Sparta, 1973-1976", *Archaeological Reports*, 23, 24-42.
CARTLEDGE, Paul ve SPAWFORTH, A. J. S. (1989), *Hellenistic and Roman Sparta: A Tale of Two Cities*, London.
CARTLEDGE, Paul (1978), "Literacy in the Spartan Oligarchy", *The Journal of Hellenic Studies*, 98, 25-37.
CARTLEDGE, Paul (1981), "Spartan Wives: Liberation or Licence?", *The Classical Quarterly*, 31, 84-105.
CONSTANTINIDOU, Soteroula (1998), "Dionysiac Elements in Spartan Cult Dances", *Phoenix*, 52, 15-30.
DAWKINS, R. M. (1929), *The Sanctuary of Artemis Orthia at Sparta, excavated and described by Members of the British School at Athens, 1906-1910*, London.
DUCAT, Jean (2009), "Perspectives on Spartan Education in the Classical Period", *Sparta: New Perspectives*, Trans. Emma Stafford, Edt. Stephen Hodkinson and Anton Powel, Wales, 43-67.
GRAF, Fritz (1984), "Women, War, and Warlike Divinities", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 55, 245-254.
HARVEY, F. D. (1966), "Literacy in the Athenian Democracy", *Revue des Études Grecques*, 79, 585-635.
KENNELL, M. Nigel (1995), *The Gymnasium of Virtue: Education and Culture in Ancient Sparta*, London.
MANSFIELD, John Magruder (1985), *The Robe of Athena and The Panathenaic Peplos*, Doktora Tezi, University of California, Berkeley.
MARROU, H. I., (1956), *A History of Education in Antiquity*, Trans. George Lamb, New York.

- PECK, Harry Thurston (1898), *Harpers Dictionary of Classical Antiquities*, New York.
- POMEROY, Sarah B. (1977), “Technikai kai Mousikai: The Education of Women in the Fourth Century and in the Hellenistic Period,” *AJAH*, 2, 51-68.
- POMEROY, Sarah B. (1996), *Families in Classical and Hellenistic Greece: Representation and Realities*, New York.
- POMEROY, Sarah B. (2002), *Spartan Women*, Oxford.
- POMEROY, Sarah B. (1994), *Xenophon Oeconomicus: A Social and Historical Commentary*, Oxford.
- POMEROY, Sarah B. (1995), *Goddesses, Whores, Wives and Slaves: Women in Classical Antiquity*, New York.
- ROMANO, D. G. (1983). “The Ancient Stadium: Athletics and Arete”, *Ancient World*, 7, 9-16.
- SMITH, William (1848), *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, London.
- THESLEFF, Holger (1961), *An Introduction To The Pythagorean Writings Of The Hellenistic Period*, Turku.
- TRACY, Stephen V. (1991). Christian Habicht, “New and Old Panathenaic Victor Lists”, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 60, 2, 187-236.
- VOYATZIS, Mary (1992), “Votive Riders Seated Side-Saddle at Early Greek Sanctuaries”, *The Annual of the British School at Athens*, 87, 259-279.
- WOODWARD, A. M. (1908/1909), “Laconia: I. Excavation at Sparta, 1909”, *The Annual of the British School at Athens*, 15, 40-106.